

Via Boon naar Napoleon

Bijdrage Willem Hoogendijk aan de Expertbijeenkomst ter uitwerking van de Verklaring van Tilburg, oktober 2008

Neemt u mij niet kwalijk. Ik schrijf al zo'n 20 jaar over de noodzaak van krimp en een m.i. acceptabele weg daarheen, zodat ik nu volsta met deze 'collage'.

Dit voorjaar stuurde ik rond

Vragen aan economen

1. Als de economie wat verslapt, roepen Wellink en vele anderen dat het consumentenvertrouwen hersteld moet worden. Dus kopen maar weer, en (vaak) verspillen, gauwer iets vervangen, e.d. Vindt u dat, in de huidige omstandigheden, nog een gezond systeem?
2. Bedrijven moeten blijkbaar alsmaar, liefst maximaal, doordraaien en dus afzetten. Normaal voor zulke producten als brood, melk, stroom, weggooiluiers, onderwijs en zorg – vindt u het echter ook normaal voor die talloze andere producten waarmee onze winkels vol liggen?
3. De gewone verklaringen voor de door-groei zijn bekend: meer mensen, meer wensen, nieuwe markten, technologische ontwikkeling, de 'aard van de mens' (sic!). Maar zou dat alsmaar-moeten-draaien (zelfs groeidwang) ook iets te maken kunnen hebben met het moderne geldsysteem? Geld, de dominante productiefactor, zoekt zich immers ook constant driftig te vermeerderen? De officiële leer zegt dat geld slechts faciliteert....
4. Als de klimaat-ellende* en het opraken van olie en andere grondstoffen (de Man met de Hamer voor ons soort economieën, wordt er wel gezegd) nopen tot kalmering van de economie, tot inperking van materiële productievolumes (zoals Hueting wel precizeert), moeten we dan niet van een aanbod-economie teruggaan naar een economie afgesteld op de vraag - een vraag, weten we nu, die binnen milieugrenzen dient te blijven? Is het overdreven om, in het vooruitzicht van schaarsten en zeespiegelstijging, te zeggen: **Eigenlijk mogen we niet meer produceren dan wat strikt noodzakelijk is?**

* Of laat u zich nog in de luren leggen door de ontkenner (zijn die er nog?), de verzachters, de het-loopt-zo'n-vaart-niet mensen? (Zo net Veerman, de goeierd: "We gaan samen met het water werken.")

Voor de enkele econoom die nu nog niet heeft afgehaakt:

5. Om die kalmering te bereiken en omdat veel vraag fluctueert, zou het dan niet nuttig zijn om het bedrijven mogelijk te maken flexibel te draaien? Dus ook kalmer, zonder dat zij meteen het loodje te leggen?
6. Zo ja, wat vindt u dan van flexibilisering van enerzijds de investeringsbeloning, anderzijds van het personeelsbestand?

Voor direct en praktisch:

7. Gezien onze grote afhankelijkheid van import en export –veel meer dan onze grote buurlanden- zou het niet goed zijn om alle mogelijke banenplannen en –subsidies in te zetten voor het opzetten of uitbouwen van verantwoorde*, importvervangende, regionaal-gestoelde bedrijvigheid? Enigszins losgemaakt van het *global casino* en minder afhankelijk van handel en transport?

(Dit afgezien van dijkverhoging, drijfhuizen bouwen, leren steltlopen en zeeteelt gaan ontwikkelen.)

*verantwoord = nodig en milieu-verantwoord.

Als we zinnige, groene werkgelegenheid opbouwen (met als basis biologische landbouw; en de werkgelegenheid van onszelf en niet van vreemd kapitaal) onder de kwetsbare, officiële,

door EU en WHO geregeerde sector, kunnen we dan niet beter dan nu een recessie of een credietcrisis in het global casino aan? Omzetting van de schadelijke en vaak overbodige werkgelegenheid in nuttige en duurzame, zodat banenverlies wordt voorkomen, integendeel de werkgelegenheid wordt uitgebreid?

MOETEN WE ANDERS GAAN METEN OM **WAT-TE-DOEN** TE WETEN ??

Van de ongeveer twintig aangemailde economen reageerde er één:

In haast, staccato, mijn reactie:

ad 1: bestedingen zijn nodig om de werkgelegenheid te behouden; ontslag treft ongelijk

ad 2: in een Open Society is de consument soeverein; Goodbye Lenin was een leuke film, maar het was geen leuke tijd

ad 3 en 4: bij de huidige techniek kan de aarde 24 miljard mensen milieuvriendelijk voeden, als we dat organiseren. Dat is vruchtbaarder als ambitie dan het alternatief van een totalitaire verbodsstaat

ad 5 en 6: op zichzelf een goed streven

ad 7: de mondialisering laat zich niet terugdringen; ook nieuwe spelers in de Derde Wereld hebben rechten.

In 2004 wilde de toenmalige voorzitter van het CDA-duurzaamheidsberaad (grassroot!) komen tot een ander financieel-economisch bestel. Hij - Hans Ouwejan - organiseerde daartoe gesprekken met politici. Hij vroeg mij erbij, en ik vond dat interessant omdat uit de CDA-hoek meestal gemikt wordt op mentaliteitsverandering. Begin 2005 zette ik voor die gelegenheden het volgende op schrift. (Een eerste stuk ging, afgezien van de onmiskenbare welvaartsverbetering, over de huidige absurditeit van het bestel en de ecologische en sociale schade.)

Hoe dan ?

Het geldsysteem zou getemd moeten worden. Men kan beginnen met inperking van de bancaire geldschepping door verhoging van de verplichte dekking die banken daarbij moeten aanhouden. (Soddy, Irving Fisher, Daly en vele anderen) Ter discussie: rentebetalingen waar tegenover geen consumptie- of liquiditeitsoffer staat. (Keynes). Of zeer groene en sociale criteria opstellen voor het credietwezen. Democratische organen meer verbinden aan het bankwerk.

Met fiscale maatregelen kan men arbeid goedkoper maken, en het gebruik van milieu, grondstoffen en energie duurder. Van een belasting *toegevoegde* waarde (BTW) naar een belasting *onttrokken* waarde (BOW). (Wintzen en vele anderen. Zie oa. het werk van Grondvest.) Ten einde te vermijden dat rijken meer kunnen blijven vervuilen, wellicht aan te vullen met distributiesystemen omwille van de rechtvaardigheid. Belangrijk voor de Grote Omslag is namelijk dat “de boel bij elkaar blijft of komt” om met burgemeester Cohen te spreken. Ook valt te denken aan een basisinkomen voor iedereen. Zie de toelichting.

Overheden dienen meer greep op de grond (1) en de bedrijvigheid te krijgen. Gemeentelijke commissies zouden meer zeggenschap moeten krijgen over wat er in de gemeente aan economie ontwikkeld wordt. Extern geld kan niet zomaar meer naar believen neerploffen en weer wegtrekken.

Onder de huidige, op export gerichte economie, kunnen we een meer regionale economie opbouwen. Daar wordt geproduceerd voor de regionale basisbehoeften, met nauwere banden tussen producenten en consumenten. Basis-activiteit: een zo groen mogelijke land- en tuinbouw. Dit zou onze afhankelijkheid van export verminderen en ons minder kwetsbaar maken. Dus een verzorgingseconomie onder, en ter geleidelijke vervanging van, de huidige aanbods- of (geld)verwervingseconomie. Een conviviale economie, afgesteld op een normale vraag; **een vraag die binnen de ecologische grenzen blijft**. (Komt neer op drastische krimp! (2)) De gebruikswaarde van goederen en diensten overheerst weer de ruilwaarde.

Als het geld nog een rol speelt (en waarom niet? Goed ruil- en regelmiddel), dan flexibilisering van de kapitaalbeloning en diversifiëring van de loonbronnen van de meeste werkers; dwz. de meesten van ons hebben, naast een hoofdactiviteit, vaste nevenactiviteiten in productie of zorg. Zo kunnen

bedrijven zich afstellen op een fluctuerende vraag -heel normaal!- en dus in output schommelen, zonder meteen te hoeven sluiten. (Zie de toelichting.)

In internationale organen moeten eerlijke en milieuverantwoorde productie en handel bevorderd worden. Enige regionalisering hier betekent dat aan cash-crops gebonden landen ook de ruimte krijgen om meer de eigen economie op te bouwen, eveneens met minder buitenland-afhankelijkheid en dus kwetsbaarheid. Regionalisering, relocatie van de economie, dus overal, wereldwijd.

Uiteraard zullen we streven naar verdiepte democratie op alle nivo's en in alle organen. De bevolkingen zullen overal meer greep op bestuur en economie dienen te krijgen.

Als voornaamste economische activiteit zal wereldwijd ontwikkeld dienen te worden de *hergroening van onze planeet*. Voor voedsel, om water vast te houden, voor brandhout en bouw materiaal, om CO₂ te bufferen en om grond vast te houden (de huidige erosie van vruchtbare aarde is catastrofaal!). Moge alle landen hun defensiegeld daarvoor gaan inzetten! Geen bommen maar bomen!

Als we dan onze economieën zijn gaan berekenen met meer complete en integrale meetlatten, zullen we wellicht zien **dat we weer zijn gaan groeien!**

We kunnen ook van een gehavende Aarde nog een fijne planeet maken! Een global village met echte en 'gerechte' duurzaamheid. En met post-autistische economen.

1. Den Uyl werd destijds door CDA en VVD gewipt om oa. de grondpolitiek. Wat zegt Van Agt jaren later op de TV? Dat hij nu Den Uyl postuum gelijk geeft. Ik heb toen Duyvestein en anderen meteen erover ingeseind, maar niets gemerkt van enige actie....

2. Energiebesparing, cradle2cradle e.d. graag ingebed in een proces van *drastisch minder produceren*. De alternatieve energiebronnen lijken nu zo onvoldoende omdat men de huidige verkwistende, onintelligente 'slurp-op' economieën van flinke stromen energie wil (moet) blijven voorzien.

Toelichting

en al bestaande aanzetten tot deze verandering:

Eerst iets over die **flexibilisering van de kapitaalbeloning**.

Een aandeel in de winst kan ook in verlies verkeren. En in een slechte tijd onderhandelen bedrijven wel over uitstel van betaling of meer soepele leningvoorwaarden, lagere rente, e.d. Maar toch wordt het geld eens teruggetrokken, worden de aandelen verkocht, wordt de lening stopgezet, valt de bijl. Soms terecht, vaak onnodig. Vaak enorm verlies van kapitaalgoederen. Had een bedrijf meer tijd gekregen, dan was waarschijnlijk de vraag weer aangetrokken. De stofzuigerfabrikant Dyson bijvoorbeeld over de plastic-industrie in de UK: "Te vroeg ingekrompen. We moeten nu plastics importeren. Maar de saneerder kreeg een lintje." (NRC-H, 13-6-'98) Daarom zijn er gedachten over het nauwer verbinden van geldschieters en bedrijf, bijvoorbeeld door ze samen in een stichting te zetten. (H. Chr. Binswanger, 1994). Om de groeiwang te verminderen, wordt ook gedacht aan het vervangen van het interestsysteem (met vaste betalingen) door het dividendstelsel (schommelt). Dit komt ook in de buurt van het zgn. islamitisch bankieren.

NB. Als straks machines, in de vraageconomie, kalmer draaien of zelfs periodes stil staan, wordt dat nu ook als verlies beschouwd - economisch. Maar voor het milieu (*draagvlak van elke economie*) is kalmering zo kwaad nog niet. En machines kunnen dan langer mee gaan, toch? (Hier speelt: optimaal versus maximaal. En: hoe rekenen we? Verdiepte ecotaxering (= oa. minder transport) en het tegengaan van de sociale desintegratie (= steeds meer mensen gemarginaliseerd) zal leiden tot een heilzame *regionalisering* van de economie.)

Wat de **diversifiëring van loonbronnen** betreft, een aanzet zijn bijvoorbeeld de pools van arbeiders in havens en in een regio als Twente, rond Stork. Dit is inderdaad niet meer dan een aanzet. De werkers blijven ongeveer hetzelfde soort werk doen. Ik zie op den duur de noodzaak tot ook diversifiëring van het *soort* werk. Bijvoorbeeld: TV's maken (als hoofdvak), maar ook (bij tijdelijk verslaptte vraag naar TV's) in de tuinbouw kunnen helpen, of in de bouw, op school, in de zorg, in het transportwezen, sporten met lastige pubers. De meeste mensen kunnen meer, en dóen thuis en in de vrije tijd ook meer!

Ook het bloeiende uitzendwezen (gewild bij werkgevers en bij vele werknemers, bij de laatsten vanwege de afwisseling) is een stap in de richting. (Ja, een stap, ook al is het in de ogen van vakbonden begrijpelijkerwijs nu geen fijne ontwikkeling.)

Het idee van een basisinkomen voor iedereen dient zich hier aan; waarbij ik dan altijd zeg: gekoppeld aan productieve en verzorgende basistaken *voor iedereen*. Immers, *wie van de Aarde en de maatschappij neemt moet ook wat voor hen terug doen*. Werkloosheid? Moet iets vreemds van vroeger worden!

Naast deze aanzetten ("De nieuwe maatschappij wordt in de oude geboren!") zijn er bovendien overal in de 'ontwikkelde' wereld bewegingen voor consuminderen, onthaasting, locale producten, meer aandacht voor zorg en cultuur en een minder materialistische leefstijl. Kalmering van de economieën hier betekent meteen minder druk op de ontwikkelingslanden.

Voorts was er nog een tripje naar Kreta, alwaar schrijver dezes in een kleine plaats een café/eethuis bezocht dat tevens postkantoor en kruidenier bleek te zijn. Prettig, die intelligentie zoals je die nog vindt in minder ontwikkelde streken... Streken waar ook nog wat basale zelfvoorziening behouden is gebleven. Onze moderne arbeidsdeling is echt doorgeslagen. Zoals vele andere, in aanzet goede of begrijpelijke ontwikkelingen. *You can have too much of a good thing*. (Geldt ook voor handel, mobiliteit, concurrentie, intensivering, credietverlening.)

Dan is er nog de vraag hoe in een vraageconomie toch ook de slechte ondernemers en slechte producten van de markt verwijderd worden, zoals nu efficiënt en nuttig gebeurt. Ik denk dat dat in de gekalmeerde markt van een vraageconomie net

zo geschiedt. Ook in een vraageconomie is er immers gewoon concurrentie, zij het een minder verhitte. Ik hoop op een zodanige inbedding van de vraageconomie in de gemeenschap dat de concurrentie meer een is van leven-en-laten-leven dan van de-grootste/rijkste-werkt-de-rest-eruit (meeste locale markten nog in de wereld!). Dan nog kun je in een branche grotere en kleinere bedrijven hebben. Deze zijn echter, vanwege het ontbreken van groeidwang, wat stabiel, meer stationair; zij bedienen hun respectievelijke marktdelen. Maar door kwaliteit, service of innovatie wat sportief winnen op de ander blijft mogelijk.

Naschrift

Ach ja, je schrijft zo dat de doelgroep niet meteen afhaakt. Maar eigenlijk moeten we ons opmaken als voor een **oorlogseconomie**. En we zijn immers in oorlog met ons zelf geraakt. Met onze consumptieverslaving. Met de groeidwang. Kapitaal dat de arbeid blijft overheersen. Recentelijk met de al te vrije kapitalen (over protectie gesproken!); de met bankleningen opgepompte fondsen die de veroverde bedrijven uitknipen door er de rente op te verhalen; waarbij ook de belastingen nog eens gekortwiekt worden. We staan erbij en kijken er naar.... Tegelspreuk 1 van de schrijver: *Hoe mobieler het kapitaal, hoe instabieler de economie*. Hou toch op met 'dynamiek', de 'nieuwsgierige mens', de 'vooruitgang'. De heersende theorie is de theorie van de heersers (tegelspreuk 2). (Bijv. door de macht van het geld te kleineren/maskeren en geld slechts als faciliterend voor te stellen.)

Oorlogseconomie: we moeten een soft landing voorbereiden om een crash te vermijden. Of wordt de krimp ons nu door het kapitalisme zelf op een presenteerblaadje aangeboden? Huizenprijs omlaag, stagnerende autoverkoop en andere verminderde uitgaven waardoor, ten gevolge van de enorme economische verwevenheid, de hele balloneconomie leeg gaat lopen. Een crash zoals die van 1929? Dan wordt het belangrijkste de sociale samenhang te versterken en de democratie hoog te houden. Krimp van buitenaf of vanwege ons eigen wijs worden: een **Napoleontisch meesterplan** is nodig. (Kunnen we ons toch weer op de oude, dynamische wijze uitleven!) Een plan *grass-root* opgezet, en later *top-down* ondersteund.

Maar de mensheid - dwz. dat deel wiens nadenken verder kan gaan dan het eind van dag, week of maand – beseft nog niet wat haar te wachten staat aan ecologische en sociale ontwrichting. Aan lege schappen, producten op de bon. Aan gedwongen versobering. Aan eerlijker delen. **Aan handen-uit-de-mouwen.**

Vrijheid – zo hoog in ons vaandel! Weg ermee! Het is toch alleen de vrijheid van een elite... Hier om de tafel zitten de onvrijen niet. Maar onze vrijheid is wel gebaseerd op de onvrijheid van miljoenen anderen, geketend aan harde, routineuze arbeid! Tel uit je onrechtvaardigheid.

Weg met het verwende Westerse individu! De Publieke Zaak, het Algemeen Belang moet in ere hersteld worden en bij voorrang ons aller aandacht krijgen. De door het kapitalisme tot hebberig individu gereduceerde mens moet weer in zijn waardigheid hersteld worden.

Onze studenten - wat een kwaliteit!- gaan een jaartje derdewerelden, staat leuk op hun c.v. De Hilversumse fabrieken storten dagelijks hun bakken drugs over de mensen heen. De intelligentsia in de rijke landen roert zich niet, leeft maar wat voort *as usual* ('zelfzuchtig', zegt De Internationale). Onze welgestelde pensionadas die je overal in dichte drommen tegenkomt, van golfterrein tot concertgebouw, van de Hermitage tot de tempels van de Azteken. Ach ja, ze lezen wat over broeikasgassen en zo, maar het zit niet in hun ruggemerg. Zoals Louis Paul Boon zegt: ze moeten een geweten geschopt krijgen. (Ja, mevrouw Halsema, *schoppen*... Niet uit fanatisme maar uit heilige verontwaardiging en Grote Bezorgdheid.) Inderdaad is er opnieuw een golf van milieu-educatie nodig, en dan vooral ook om bewust te maken over **entropie** – 's mensen achilleshiel, de schaduw die ons altijd begeleidt. Een verdiept eco-bewustzijn dat het verder maken van stinkende wonden zal doen vermijden.

Zoals met de kenniseconomie. Liever leren wortels verbouwen, geiten houden en stroom trappen! (Meteen meer emplooi voor onze 'domme' jongeren.) Buurt-moestuinen onderhouden en met lastige pubers voetballen, kano's bouwen en ze meteen leren lezen en rekenen. Ouderen zolang mogelijk erbij houden, ook met licht werk.

Om met Plotinus (250 na Chr.) te eindigen: Onze kinderen, hoewel de producten van een zondige tijd, zouden wel eens mooiere samenlevingen kunnen bouwen dan hun ouders.

*

PS Binnenkort ben ik zo vermetel een Karl Marx lezing te houden. Teneur: de produktiekrachten werken nu negatief uit (een germanisme om in de stemming te komen), dus moeten de produktieverhoudingen dringend gewijzigd worden* om weer te gaan groeien. Kwalitatief dan, zoals ook J.S. Mill, onder verwijzing naar natuurontwikkeling, al bepleitte: na kwantitatieve groei een kwalitatieve uitbouw. Na groei stabilisering. Culturele uitbouw, beschaving (eindelijk!). Het oude Europa moet de wereld daarin voor gaan.

*D.m.v. een *getransformeerde* klassenstrijd. Het grote geld getemd, de vrije associatie der burgers en dergelijke.

Bij mijn verhaal hoort de schets van een vreemd gegaan (= wijs geworden) land of regio in de vorm van een pyramide. Maar die laat ik maar weg vanwege het anders langere downloaden. De plaat zit wel in de bibliotheek van Voor de Verandering, bij het artikel *De nieuwe maatschappij wordt in de oude geboren*, maar die files zijn nog niet altijd toegankelijk. Dus vraag maar bij mij: wh@aarde.org